

Egy plébános küzdelmei a közegészségügyi javításért.

Az első ártézi kutak Csongrádon.

Az 1880-as, 1890-es évek egyik legfontosabb közegészségügyi intézkedése az ártézi kutak létesítése volt. Csongrád vármegye első ártézi kútját Hódmezővásárhelyen fúrták 1880-ban. 1884-re ugyanitt elkészült a második, nem sokkal később egy harmadik kút. Vásárhely példáját Szentes követte 1886-ban – ugyanitt 1891-ben már a második ártézi kutat is átadták a nagyközönségnek. Az ártézi kutak létesítését tekintve Szeged városa járt az élen: 1887 és 1894 között 30 kutat fúratott a város.¹ A vármegye városainak példáját látva ekképpen méltatlankodott a *Csongrádi Lap* egyik írója: „...azt lehet mondani, hogy csak is Csongrádvárosa maradt hátra, csakis Csongrádvárosa nem gondoskodott arról, hogy polgárai jó, iható és egészséges vízhez juthassanak.”² Az első ártézi kút ügyét végül Hegyi Antal plébános karolta fel 1891–92-ben.

A hódmezővásárhelyi parasztcsaládból származó, fiatal Hegyi Antal korának egyik legreményteljesebb papja volt: tehetséges szónok, fáradhatatlan szervező és határozott, tettekre kész karakter, így nem csoda, hogy karrierje rendkívül gyorsan ívelt felfelé a váci püspöki palotában. 1886-ban a váci püspöki titkári széket cserélte fel az akkoriban igen dúsán javadalmazó csongrádi plébánosi címre:

Hegyi több éves váci tartózkodása idején szívta magába a „valódi” polgárság levegőjét. A püspöki székhelyen ért behatások – szerencsésen társulva a Hegyi rend- és tisztaságszerető karakterével – Csongrádon is megmutakoztak, elsőként természetesen a plébános saját felügyelete alá tartozó területeken. A templomkert lett Csongrád első, rendezett szigete: a plébános fákat ültetett, járdát építtetett, a cserjéket legelésző lábasjóságokat kirekesztette onnan. A katolikus temetőben mindközben kiegyenesíttette az utakat, kutat fúratott, szemétkerakókat jelölt ki. Ezek voltak Hegyi „gyakorlótérpei” ahhoz, hogy a kulturált városkép eszményét később a település egészére kiterjesztve megvalósítsa. Hogy a csongrádi közvélemény mégis miért nem fogadta egyöntetű lelkesedéssel ennek a tettekre kész papnak az eredményeit, annak számos oka volt. Ezek közül a leghangsúlyosabb Hegyi Antal sajátos stílusa és politikai ambíciói voltak.

Hegyi Antal csongrádi működése összességében rendkívül ellentmondásos volt. Híveivel hol nyájasan, hol türelmetlenül és erőszakosan viselkedett. Míg templomi szónoklatai felemelően szuggesztívek, újságcikkei sértőek és személyeskedők voltak. Elkötelezett ellenzéki 48-as értelmű volt, és engesztelhetetlen haragot táplált a csongrádi liberális értelmiségiek felé. Mindennek következményeként ha Csongrádon egy új kezdeményezésről: például a tiszai hajóhíd, a kórház, az ártézi kút vagy a közvilágítás kérdése került napirendre, a két párt nem vette (vagy nem akarta) észrevenni, hogy gyakran ugyanazon célokért, igen hasonló elvek alapján küzdenek. Bár a liberálisok ugyan elismerték, hogy a település fejlődését segítő intézkedések egyik fő mozgatórugója Hegyi Antal, a háttérben képmutatást, népszerűségelhajzást, az őszinte szándék hiányát sejtették. Míg a képviselők döntő többségét a végletekig irritálta Hegyi Antal stílusa, és csak papi talárba bújt bűnözőként tudtak rá gondolni, addig a szegényparasztok, kubikosok, az egyszerű

1 HALAVÁTS 1891.

2 *Csongrádi Lap*, 1897. július 18. VII. évf. 29. szám, 3. old.

munkás emberek „aranszajú papként” emlegették, és feltétel nélkül hallgattak szavára. Karakteres személyisége és szokatlan kezdeményezései valósággal kettéosztották Csongrád társadalmát.

Jelen írásomban az első ártézi kutak létesítését övező képviselőtestületi vitákon és korabeli újságcikkeken keresztül mutatom be, hogy a római katolikus egyház, jelesen Hegyi Antal plébános hogyan, és miként törekedett – papi szerepkörén jócskán túlnyúlva – elősegíteni a település infrastrukturális fejlődését, milyen szerepet vállalt a közegészségügyi állapotok javításáért vívott küzdelemben?

Ivóvízellátás a 19. század végén

Mivel a lakosság jelentős része a folyóból fedezte mindennapi vízszükségletét, a balesetek megakadályozására úgynevezett „merigetöket” állítottak fel, ahol egy középnyíláson keresztül lehetett a kantákat és korsókat a vízbe mártani.³ Mivel a deszkákból ácsolt merigetőkön nem volt korlát, és többen a széléről próbálkoztak a merítéssel, gyakran előfordultak vízbefúással végződő balesetek.

A házak konyhájában fenyőből készült ún. *vizálló padon* álltak a teli korsók. Váry Gelért visszamelékezése szerint „Márczius és április hónapokban, vagyis a Tisza áradásának az idején valóságos iszap volt ez a víz, melyet ha pohárba töltöttek, egy kis idei állás után csak a pohár fölsején maradt holmi vízféle, míg az alja csupa sár volt.”⁴ Többen egy sűrű szövésű vászondarabon szűrtek át a vizet, mielőtt a pohárba öntötték volna.

Bár a magánházaknál és köztereken ásott kutak vize gyakran szikes, meszes volt, ivóvízként is fogyasztották. Akadt olyan, aki saját költségén készíttetett kutat a háza elé azért, hogy magát és a környéken élőket kiségitse. A *Tiszavidék* 1894-ben az egyik ilyen gémes kút megrogálásáról számol be.⁵ Mindezek mellett újságcikkek árulkodnak arról, hogy akadt Csongrádon olyan vendéglős, aki a Holt-Tisza állott, bűzös vizét szolgálta fel vendégeinek. A serházuzgi-holtág közelében élők is rendszeresen éltek – nem pusztán mosás vagy jószágítás céljából – a „dögvízzel”.⁶

Mindezek tükrében kijelenthető, hogy az első ártézi kút fúrása előtt (1891) Csongrádon azok jutottak egészséges ivóvízhez, kiknek pénze és lehetősége volt az ártézi víz vagy a szódavíz beszerzésére. Tudjuk, hogy az egyik csongrádi képviselő éveken keresztül Szentesről hozott háztartásra számára ártézi vizet.⁷ Szódavízet elsősorban a vendéglősök és patikusok árultak Csongrádon.

3 Gerendákra szerelt, vízen úszó, lehorgonyzott deszkapallók voltak a gátakról levezető lépcsők alján. Szarka (kézirat) 1967. 3. 1886-ban a Tisza-partort kőburkolattal és kőhányásokkal erősítették meg. MNL CsML CsL Képviselőtestületi jegyzőkönyvek 1886. április 16. jk. 28. sz.

4 VÁRY 1974 (1904). 184–185.

5 „N. úr nagy költséggel ásatta meg Csongrád város területe legmélyebb kitűnő ivóvizet adó kútját a maga és az itten járók általános használatára. Ezt nem vette figyelembe valamely gazember, hanem el tolvajlotta ezen kút ostorfáját lánczostól s kankalékostól együtt, mely után százan és százan néztek néhány napon át a szomjazó szomszédok, útonjárók a használatlan kútba.” *Tiszavidék*, 1894. július 29. V. évf. 30. szám, 3. old.

6 *Csongrádi Lap*, 1891. március 15. I. évf. 6. szám, 2. old.

7 Kádár Henrik képviselő 1886-tól, vagyis az első szentesi ártézi kút fúrásától egészen az első csongrádi ártézi kút elkészüléséig, 1891-ig nagy mennyiségben hozatta házához a szentesi ártézi vizet. *Tiszavidék*, 1896. február 5. IV. évf. 6. szám, 2. old.

Az első ártézi kút fúrásának előkészítése

A helyi sajtóorgánumok tele voltak türelmetlen közleményekkel, melyek a lakosok egészségügyi felvilágosítását és a helyi elöljáróság gyakorlati lépéseit sürgették: „Szentés, még kevésbé Hódmezővásárhely [ahol már van ártézi kút] nem mutat fel aránylag oly nagy halálozást, mint Csongrád városa. S ami fő, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy száz esetben legalábbis 40 százalék gyomor- és bélhurut van a halál okául feltüntetve. Ennek alapja pedig elvitázhatatlanul a rossz, egészségtelen, undorító ivóvízben keresendő. Csak a legcsekélyebb áradása is a Tiszának már oly zavarossá, piszkossá és fertőzővé változtatja a vizet, hogy az határozottan élvezhetetlenné válik: minthogy pedig utalva vagyunk használatára, természetes, menthetetlenül szétthurcoltatik lakosságunk közi a Tisza mentén bárhol előforduló járvány.”⁸

A *Csongrádi Lap* 1891 májusában közzé tett cikke szerint a település kezdetben öt ártézi kút fúrását tervezte. A cikkíró azt is tudni vélte, hogy a Pallavichini uradalomban lévő kutak példájára kívánják a csongrádi kutakat elkészíteni. A művezetéssel ifj. Toldi Antal uradalmi gépészt bízták meg.⁹ Az egy hónappal későbbi közgyűlésen – feltehetően anyagi okokból – először csak 150 méter mélységű kútra akartak megbízást adni. Éder János szabadelvű képviselő ezt nem hagyta annyiban: elérte, hogy a közgyűlés megszavazza a kút esetleges mélyítésének költségvetését.¹⁰ Hogy végül Toldi Antal állt el a kivitelezéstől, vagy az előjáróság találta túl drágának az ajánlatát, nem tudni. Tény, hogy 1891 novemberében a szegedi *Milkó Vilmos fia* és *Mayer Hermann társasággal* köt szerződést a település.¹¹ A kút helyeként a piactér fő utca felé eső részét jelölte ki.

A vármegyei közgyűlés 1892 januárjában jóváhagyta a csongrádi ártézi kút kivitelezési tervét. A vállalkozó a tél közepén állította fel a fából ácsolt fúrótornyot. Mayer Hermann számításai szerint a csongrádi talajviszonyokat tekintetbe véve kb. 250 méter mélységben kell leásni a jó minőségű ivóvízért.¹² Ahhoz képest, hogy a vállalkozó még januárban 40 naposra tervezte, a júniusban még csak 190 méter mélységnél tartottak. A fennakadás oka a fúrószárny elhajlása és a cső elgörbülése volt. A csövet – mivel kiszedni nem tudták – a mélyben hagyták, és egy vékonyabb csővel folytatták a munkát.¹³ Hegyi Antal szerint mindehhez hozzájárult, hogy a vállalkozó hozzá nem értő munkásokkal dolgoztatott, kiket nem tudott kellőképpen megfizetni, így azok dolgozni sem akartak.¹⁴

A „dísztelenkedő vascső” utóélete és szerepe a kolerajárvány megfékezésében

Júliusban sikerült először vizet nyerni a félig kész kútból. A *Csongrádi Lap* lelkesedve közli az első tapasztalatokat: „A gyönyörűen tiszta, kissé vastartalmú víznek különben már is tömérdek a fogyasztója, s egy hét óta városszerte teljes élvezettel szürcsöljük az egészséges kemény vizet,

⁸ *Csongrád*, 1890. február 9. I. évf. 4. szám, 2. old.

⁹ *Csongrádi Lap*, 1891. május 10. I. évf. 14. szám, 2. old.

¹⁰ *Csongrádi Lap*, 1891. június 28. I. évf. 21. szám, 3. old.

¹¹ Határozatszám: 312/1891. *Csongrádi Lap*, 1891. november 15. I. évf. 41. szám, 3. old.

¹² *Csongrádi Lap*, 1892. január 24. II. évf. 4. szám, 2. old.

¹³ *Csongrádi Lap*, 1892. június 19. II. évf. 25. szám, 2. old.

¹⁴ *Tiszavidék*, 1893. január 8. IV. évf. 2. szám, 3. old.

mely a tisztainál természetesen egészségesebb, a korcsmák rossz borait pedig végképpen legyőzi.¹⁵ Ekkor történt meg, hogy mivel a munka az aratási időszakba csúszott, a gépész a fűrásnál használt gőzgépet csépelni vitte.

A kútúrás munkálatai a nyár közepén félbemaradtak. Hegyi Antal plébános az augusztusi kolerajárvány miatt interpellációban sürgette a kút mielőbbi befejezését. Sóhlya Gyula jegyző Hegyi Antal sürgetésére azt válaszolta, hogy bár a kút kevés vizet is ad, mégis használható. Ha a kútúró munkások folytatnák a munkát, elképzelhető, hogy a kút a munkák idejére használhatatlan lenne, így a lakosság a járványos időszakban rá lenne kényszerítve a Tisza vizére.¹⁶

A járvány kiterjedésekor az előjáróság csendőröket állított a Tisza partjára, hogy a lakosságot az ártézi kút vízének használatára kényszerítse. A merigetókhöz vezető lépcsőket tölgyfakapukkal zárták le.¹⁷ Ennek ellenére a lakosok rendszeresen megpróbálták kijátszani a csendőrök figyelmét. Hegyi Antal plébános és káplánjai minden szentmisén megerősítették a rendelkezések betartásának fontosságát, így a kedélyek is lassan csitultak. Az előjáróság lajtos kocsiikkal hordta az ártézi vizet a település távolabbi részeire, illetve kijelölte azokat az ásott kutakat, melyek vize továbbra is használható.¹⁸

1892 januárjában, vagyis egy évvel a fűrási munkálatok megkezdése után az ártézi kút mélysége nem érte el a megfelelő szintet, az igényekhez képest kevés vizet adott. Felépítménye nem volt, a fűróbódét a viharos szél összedöntötte. Hegyi Antal több cikkében foglalkozott a kérdéssel, és az előjáróság közbelépését sürgette, a kidobott pénzért és a köztéren árválkodó, gyöngé kútért a „szabadelvű élhetetlenséget”, mindenekelőtt Sóhlya Gyula főjegyzőt okolta.¹⁹

Mayer Hermann vállalkozó többé nem nyúlt a félbehagyott csongrádi kúthoz. A kútra szánt 9000 forint helyett Csongrád csak 3000 forintot fizetett ki neki, vállalkozása is tönkement. A földművelésügyi minisztérium emberei 1893 nyarán szemrevételezték a kutat. Megállapították, hogy a kút egy nap alatt mindösszesen 66 köbméter „nem egészen kellemes ízű” ivóvizet szolgáltat. A kút további mélyítését nem javasolták, hisz a fűratás annyiba kerülne, mint egy újabb kút létesítése. Mivel a kútnak még ekkor sem volt felépítménye és medencéje, ezek pótlását sürgették.²⁰

A javaslatoknak jó ideig nem lett foganatja. Hegyi Antal még 1894 áprilisában is ekképpen panaszkodik a *Tiszavidék* hasábjain: „Ott dísztelelenkedik a piac téren egy darab vascső, szerteszórván minden rend és út nélkül az Istenadta vizet, mely aztán a piactéren, később egy utcán csergedezik a bökénybe árokvezetéssel. No aztán szép látvány ez az ott átmenőknek mely némely helyen gödröt vájván magának, egy büzhödt mocsár fejlődik ki belőle.”²¹ Cikkében felhívja a figyelmet arra, hogy az ártézi kút medencéjét tűzvédelmi célokra is lehetne használni, így annak kiépítése nem csak közegészségügyi, de közbiztonsági okból is elengedhetetlenül fontos.

15 *Csongrádi Lap*, 1892. július 31. II. évf. 31. szám, 4. old.

16 MNL CsML CsL Képviselőtestületi jegyzőkönyvek 1892. szept. 14. jk. 145. sz.

17 SZARKA (kézirat) 1967. 3.

18 *Tiszavidék*, 1893. augusztus 27. IV. évf. 35. szám, 3. old.

19 *Tiszavidék*, 1893. január 8. IV. évf. 2. szám, 3. old.

20 *Tiszavidék*, 1893. augusztus 27. IV. évf. 35. szám, 5. old.

21 *Tiszavidék*, 1894. április 15. V. évf. 15. szám, 2. old.

A közgyűlés szeptemberben határozta el, hogy a kút fölé fabódét állít, környékét téglaburkolattal látja el.²² Az elkészült alkotmány minden esztétikai értéket nélkülözött.²³

A kút minőségét az ún. kútmester felügyelte. Mintát vett a vízből, ellenőrizte a víznyomást, igyekezett tisztán tartani a csöveket. A kút ugyanis időnként iszapos, kellemetlen ízű vizet szolgáltatott. A kifolyócsövet a sár olykor be is tömte. Az is előfordult, hogy a sorban álló cselédlányok nem várták ki a megfontoltan csordogáló víz munkáját, és a kút medencéjéből merítették a vizet. A csongrádi ártézi kút mellett még 1899-ben sem volt petróleumlámpa elhelyezve, így az alkonyatkor vízért járók jó eséllyel eltörték edényeiket.²⁴

Az ártézi kút igen hamar a település elsősorú találkahelyévé vált. A környéken lakók életét az este nyolctól éjfélig ott tereferelő cselédlányok, verekedő legények, udvarló gavallérok zajos kavalkádja keserítette. A hazafelé igyekvő lányokat az utcasarkokon ácsorgó suhancok és dologtalan iparos ifjak is hangos füttykoncerral kísérték.²⁵

A községi rendőrök eleinte csak nagyobb verekedések alkalmával léptek közbe, 1895-ben már állandó őrt állítottak az ártézi kútnál zajló botrányos jelenetek megfékezésére. A *Tiszavidék* az elismerés legcsekélyebb jele nélkül ír munkájáról: „Tudva lévő dolog, hogy a piacon lévő ártézi kútnál a botrányok mindennapiak. Inasok veszekednek ott cselédlányokkal, kocsisok ütik egymást, parasztleányok birkóznak, szakácsnék pofoszkodnak itt s a rendőr, a rendőr, aki örnek van ide kiállítva, tétlenül nézi e jeleneteket, sőt gyönyörködik azokban.”²⁶

„Úgy hurczoljuk ide oda az ártézi kutat, mint macska a kölykét.”

A második ártézi kút története

A kút alacsony teljesítménye és a település igényei egy újabb ártézi kút fúratását sürgették. A település ezúttal a földművelésügyi minisztériumtól kért segítséget. A minisztérium gépészt és gépeket is biztosított Csongrádnak a munkálatokhoz, a településnek csak az üzemeltetéshez szükséges tüzelőanyagot és munkaerőt kellett biztosítania.²⁷

A elsőnél jóval kedvezőbb kivitelezési körülmények gyors befejezés reményére adtak okot. A kutat ezúttal nem a vállalkozó hozzá nem értése, hanem a kút helyének kijelölése okán kifejlődött politikai viszály veszélyeztette.

Az első javaslat a kutat a központi elemi iskola elé képzelte el a kutat. Az ötletet Csemegi Antal bíró fellebbezte, és a Mernyó kereszt környéke (a mai Síp utca és a Fő utca sarka) mellett érvelt. Egy másik képviselő az ún. sárállás mellé képzelte el az ártézi kutat. Az 1894. május eleji közgyűlés végül Csemegi Antal bíró javaslatát fogadta el.²⁸ A fúráshoz szükséges gépek 1895 márciusában érkeztek Csongrádra.

22 *Csongrádi Közlöny*, 1894. szeptember 16. I. évf. 27. szám, 2. old.

23 Ha egy idegen utazó látogatja meg igénytelen városunkat föltűnik neki a piactéren egy katona silbakház vagy egy neczessarium [roalet] féle kis deszka alkotmány, minek szükségét nem tudván magának megfajteni, tehát valakinél kérdést tesz ennek szükségessége tárgyában, mire ha értelmes embert kérdez meg az azt feleli, hogy ez ártézikút (...) No de se baj! megfajta a bíró, hogy befesteti a kis alkotmányt nemzeti színre.” *Tiszavidék*, 1894. október 21. V. évf. 42. szám, 3. szám.

24 *Csongrádi Lap*, 1899. november 12. IX. évf. 46. szám, 3. old.

25 *Csongrádi Lap*, 1897. december 5. VII. évf. 49. szám, 3. old.

26 *Tiszavidék*, 1895. június 30. VI. évf. 26. szám, 3. old.

27 *Tiszavidék*, 1893. augusztus 27. IV. évf. 35. szám, 5. old.

28 *Csongrádi Közlöny*, 1894. május 6. I. évf. 8. szám, 3. old.

Miután a felszerelés és a szakember is megérkezett, Hegyi Antal javaslatára a mérnök megvizsgálta a Mernyó kereszt környékét. A *Csongrádi Lap* állítása szerint a mérnök a helyet kút fúrására alkalmatlannak találta,²⁹ Hegyi Antal sajtója nem említi ilyesmit, sőt: továbbra is a kereszt környékét tartotta a legalkalmasabbnak.³⁰ A szabadelvű újság cikkében az áll, hogy a hamarjában összehívott rendkívüli közgyűlésen parázs vita alakult ki a kút helyének kijelölése körül. A liberális képviselők örömmel látták volna az ártézi kutat a település egykori liberális országgyűlési képviselőjéről elnevezett Szivák-téren.³¹ A közgyűlés ekkor jóváhagyta a Szivák-téri kút ötletét, ám délután mégis újabb gyűlést hívtak össze, ahol szótöbbséggel megállapodtak a Szentháromság-tér járásbírótság felé eső sarkának kijelölésében. Éder János újságra úgy tudta, hogy már a gépeket is a járásbírótság elé vontatták; nehezményezte, hogy a két kút túl közel van egymáshoz.³²

Hegyi plébánosnál viszont azt olvashatjuk, hogy bár a szabadelvű képviselők kis híján elérték, hogy a Szivák-térre kerüljön a kút, az ellenzéki párt képviselői időközben alispáni engedélyt szereztek a Mernyó-kereszt mellett a fúrási munkák elkezdésére.³³

Hegyi Antalról időközben az a hír terjedt el Csongrádon, hogy voltaképpen a Szivák-tér nevével van baja: ha Hegyi-térnek neveznék, a plébánosnak sem volna kifogása az ártézi kút oda-telepítése ellen. Hegyi Antal a *Csongrádi Közlönyben* veszi elejét a pletykáknak: „Hegyi Antal amint egyáltalán nem keresi az emberi kegyeket: úgy kitüntetést sem instál a maga részére s ha Vadnay-térnek vagy akárminek hívnák azt a Szivák-térnek elkeresztelt disznó-piacot: akkor is ép úgy elleneznék az ártézi kút oda helyezését, mint mivel hogy ezen eszme a népérdekeinek meg nem felel.”³⁴

A piactérre ideiglenesen átszállított fúrófelszereléseket április közepén ismét a Mernyó-kereszthez vitték. Hegyi Antal a helyzetet értékelve így szólt a közgyűlésen: „úgy hurcoljuk ide oda az ártézi kutat, mint macska a kölykét.”³⁵ 1895 májusában végül kezdetét vette a második csongrádi ártézi kút fúrása. A munka rendkívül lassan haladt, mert a cső mellett a talaj megsüllyedt, be kellett tömni.³⁶ Hamarosan kiderült, hogy a fúrást a cső behorpadása miatt nem lehet folytatni. Az augusztus 8-án tartott közgyűlésen az a határozat született, hogy a fúrást új helyen, a jelenlegitől hátrébb kell újratekdeni; az előző fúrásban ragadt csővel, amennyire lehetséges, ki kell szedni. A sikertelen fúrásra fordított összeg egy részét megpróbálták az államra terhelni.³⁷

1985 decemberére a második ártézi kút is elkészült: 312 méter mélységből, naponta 300 ezer liter vizet adott.³⁸ Hegyi Antal örömmel üdvözölte a munkák befejezését. Lapjában azonnal javaslatot tett arra, hogy az előjáróság készíttessen díszes felépítményt a kúthoz, hogy millenniumi emlékként is szolgálhasson. Mivel a fúráshoz szükséges, állami tulajdonú gépek még Csongrádon voltak, sürgette a harmadik ártézi kút létesítésének megszavazását.³⁹ A kút környékének rendezésére nagy szükség volt, hisz az elvezetés hiánya miatt a síp utcai iskola mellett egészségtelen, bűzös

29 *Csongrádi Lap*, 1895. március 31. V. évf. 14. szám, 3. old.

30 *Csongrádi Közlöny*, 1895. április 7. II. évf. 14. szám, 2. old.

31 Szivák tér: Mai Dózsa György-tér, előtte Búzapiac vagy Gabonapiac tér. Szivák Imre 1885–1891-ig a város országgyűlési képviselője volt. DUDÁS 1982. 370.

32 *Csongrádi Lap*, 1895. március 31. V. évf. 14. szám, 3. old.

33 *Csongrádi Közlöny*, 1895. április 7. II. évf. 14. szám, 1. old.

34 *Csongrádi Közlöny*, 1895. április 7. II. évf. 14. szám, 2. old.

35 *Csongrádi Lap*, 1895. április 14. V. évf. 16. szám, 4. old.

36 *Csongrádi Lap*, 1895. július 7. V. évf. 28. szám, 3. old.

37 *Csongrádi Lap*, 1895. augusztus 11. V. évf. 33. szám, 1–2. old.

38 *Csongrádi Közlöny*, 1896. január 12. III. évf. 2. szám, 3. old.

39 *Csongrádi Közlöny*, 1896. január 5. III. évf. 1. szám, 3. old.

pocsolyák képződtek.⁴⁰ A felépítményekkel kapcsolatban Hegyi Antal 1897-ben is felszólalt a képviselőtestületi üléseken. A jegyző megnyugtatta a plébánost, hogy a tervek már készen vannak, hamarosan mindkét kút méltó környezetet kap.⁴¹

A harmadik ártézi kút tervének ideiglenes megíúsulása

Alig lett kész a második ártézi kút, az előjáróság már a harmadik telepítési terven dolgozott. Holczer Adolf szabadelvű képviselő a kültéri iskola környékét javasolta, Hegyi Antal a Szent János teret, Éder János a Kossuth teret. A képviselők többsége a Kossuth teret szavazta meg, helyét a Zöldkert, Szarvas, Rózsa és Szentgyörgyi utcák keresztezésénél jelölte ki.⁴²

Miután Hegyi Antal több cikkében is a Szent János-tér mellett érvelt, a Csongrádi Lap meggyúsította azzal, hogy lapjában másként ír, és a képviselőtestületi üléseken másként cselekszik. Éder István lapja azt állította, hogy Hegyi a Kossuth térre szavazott, és csak azért hangoskodik a Szent János tér mellett, mert „félti azt a kis népszerűségét, melynek még a belvárosban örvend.”⁴³

Hegyi Antalnak valóban sajátos kötődése volt a Belsőváros/Belváros településrészhez, melynek határára a harmadik ártézi kutat elképzelte. A plébános – teljesen szokatlan módon – személyesen vezette az itteni Szent Rókus filiális templomban a litániákat, tartotta a szentmiséket, maga tanította a híveknek Jézus Szíve tiszteletének énekeit. Képviselői minőségében a belsővárosiak kérvényeit kiemelt figyelemmel kezelte, és igyekezett mihamarabb érvényre juttatni ezeket. Hegyi Antal népszerűségének növekedésével együtt a belsővárosiak politikai „ízlése” is formálódott, az itt élők valósággal rajongtak érte. Csak egy példa: amikor 1898-ban Hegyi Antalt ideiglenesen felfüggesztették, a belsővárosi lakosok megtagadták az úrnapi sátrakat feldíszítését. Ahogy a Csongrádi Lap hasábjain olvashatjuk: „különösen az asszonyok reszelő-meszelő háborúra készek, s nem ünnepelnek Hegyi nélkül”. 1911-ben az az ötlet is felmerült, hogy a Szent Rókus-templom Hegyi Antal vezetésével önálló plébániává váljon.⁴⁴

A Mernyó keresztől elvonatott fűrógépeket végül a Kossuth-téren állították fel.⁴⁵ 1896 júliusában a következő hír keresztelte a terveket: „A harmadik ártézi kutat pedig, miután a vármege a helyének kijelölés tárgyában hozott közgyűlési határozatot föloldotta s idő közben az állam a fűró eszközöket városunkból Tardoskédre szállíttatta, minden további fontolgtatás nélkül a napirendről levette.”⁴⁶

Összefoglalás

Hogyan értékelhetjük mindezek tükrében Hegyi Antal tevékenységét? A csongrádi plébános-képviselő ötleteinek kivitelezését – voltak azok bármennyire közérdekűek és célszerűek – egyrészt a plébános ellentmondást nem tűrő, olykor erőszakos természete, másrészt az ellenzéki

---

40 *Csongrádi Lap*, 1896. május 31. VI. évf. 22. szám, 3. old.

41 *Csongrádi Lap*, 1897. április 25. VII. évf. 17. szám, 3. old.

42 *Csongrádi Közöny*, 1896. január 12. III. évf. 2. szám, 3. old.

43 *Csongrádi Lap*, 1896. január 19. VI. évf. 3. szám, 3. old.

44 Bővebben lásd: GYÖNGYÖSSY 2016.

45 *Csongrádi Közöny*, 1896. április 26. III. évf. 17. szám, 4. old.

46 *Csongrádi Közöny*, 1896. július 12. III. évf. 28. szám, 4. old.

és kormánypárti képviselők hagyományosan rossz viszonya akadályozta. Bár a köztisztasági és közegészségügyi állapotok javítása mindkét párt célja volt, ez a megvalósítás mindig hatalmi harcok gyűrűjében akadozott. A képviselők nem haboztak az alispánhoz, főispánhoz, az illetékes miniszterhez fordulni, kerülőutakon „értesíteni”, magasabb körökből információt nyerni azért, hogy az újságokba az ellenoldal erőfeszítéseinek kudarca kerülhessen bele. A plébános újságja eközben a szabadelvű képviselők „titkos alkuszainak” járt utána, a közérdekű beruházások gazdaságtalan részleteire mutatott rá. Kritikái mellett azonban ötleteket is adott annak érdekében, hogy a település pénzgazdálkodása ésszerűbb legyen.

Az ártézi kutak ügye is ebben a hurokban vergődött: bár a képviselők célja közös volt, de a gyakorlatias részleteket tekintve kérelmelhetetlen makacssággal kitarítottak elképzeléseik mellett. A liberális oldalt különösen irritálta, hogy Hegyi Antal a település lelki vezetőjeként a többi képviselőhöz viszonyítva nagyobb befolyással bírt. Hívek nagy tömegét érte el és szólíthatta meg, politikai eszméit prédikációiba is belefűzhette (nem csak feltételes módban). A papi rend méltósága képviselői tevékenységére is átsugárzott, és ezt a védett helyzetet Hegyi ki is használta.

A hosszas egyezkedések, sikertelen kísérletek és csúsások ellenére a végeredmény az lett, hogy a lakossági vízfogyasztás jelentős részét a két ártézi kút fedezte. A járványos megbetegedések és gyomorbántalmak aránya folyamatosan javult. Ahogy akkoriban közszájon forgott: „még egy ártézi kút, és az orvosok talpa alá lapu füvet köthetünk, hogy — fussanak”⁴⁷.

IRODALOM

GYÖNGYÖSSY Orsolya

2014 *Plébánia és társadalom. A római katolikus alsópapság és a laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében.* Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 48; A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 16. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tan-szék, Szeged.

2016 Papok, templomszolgák és hitélet Csongrád-Belsővárosban. In. GYÖNGYÖSSY Orsolya szerk.: *Belsőváros ékköve. Szent Rókus-templom, Csongrád / Jewely of Belsőváros. Saint Roch Church, Csongrád.* A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 28. Csongrád Város Önkormányzata – MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Csongrád – Szeged, 88–104.

HALAVÁTS Gyula

1891 A csongrádmegyei artézi kutak. *Természettudományi Közlöny*, 1891. június, XXIII. kötet, 262. füzet, 281–287.

VÁRY Gellért

1974 (1904) *Emléklapok Csongrád multjából.* Csongrád Város Tanácsa, Csongrád.

⁴⁷ *Csongrádi Lap*, 1897. július 18. VII. évf. 29. szám, 3. old.

KÉZIRATOK

SZARKA Ödön

1967 *Visszaemlékezés a század elejei Csongrádra.* CsKKTLMNA 95-2002.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Csongrádi Levéltár

Csongrád város 1865–1872-ig nagyközség tanácsának iratai (1802) 1849–1871 (1872) a/
Tanácsülési jegyzőkönyvek V.B 42. (MNL CsML CsL V. B. 42.)

V.B.71. Csongrád Város, 1880–1923-ig nagyközség képviselőtestületének iratai. A. Közgyű-
lési jegyzőkönyvek (MNL CsML CsL V.B. 71.)

Csongrád város, 1865–1872-ig nagyközség képviselőtestületének iratai 1849–1871. V.B.41.
jegyzőkönyvek és iratok. (MNL CsML CsL V. B. 41.)

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár

Acta Parochiarum Csongrád – VPL APar. Cs.

Acta Privatorum Csongrád – VPL APriv.